
МАКТАБГАЧА ЁШДАГИ БОЛАЛАРНИ МИЛЛИЙ ТАРБИЯ АСОСИДА МАЪНАВИЙ- АХЛОҚИЙ СИФАТ- ЛАРИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ

С. Э. Усманова

Низомий номидаги ТДПУ Термиз филиали, мактабгача талим
кафедраси ўқитувчиси

Аннотация: Мақолада мактабгача ёшдаги болаларни маънавий-ахлоқий тарбиялаш имкониятлари, афзалликлари, муаммо ва ечимлари хусусида сўз юритилади.

Калит сўзлар: мактабгача таълим, интеграция, тарбиячи, болалар, таълим, маънавий-ахлоқий тарбия, тарбия усуллари

ФОРМИРОВАНИЕ ДУХОВНО-ПРАВСТВЕННЫХ КА- ЧЕСТВ ДОШКОЛЬНИКОВ НА ОСНОВЕ НАРОДНОГО ОБРАЗОВАНИЯ.

С. Е. Усманова

Термезский филиал Ташкентского государственного педагогического
университета имени Низами, педагог дошкольного образования

Аннотация: В статье рассматриваются возможности, преимущества, проблемы и пути решения духовно-нравственного воспитания дошкольников.

Ключевые слова: дошкольное образование, интеграция, воспитатель, дети, воспитание, духовно-нравственное воспитание, методика воспитания.

FORMATION OF SPIRITUAL AND MORAL QUALITIES OF PRESCHOOL CHILDREN ON THE BASIS OF NATIONAL EDUCATION

S. E. Usmanova

Termez branch of Tashkent State Pedagogical University named after
Nizami, teacher of preschool education

Abstract: The article discusses the opportunities, advantages, problems and solutions for the spiritual and moral education of preschool children.

Keywords: preschool education, integration, educator, children,

education, spiritual and moral education, methods of education

Республикамизда бугунги кунда мактабгача таълим-тарбия тизими-ни тубдан ислоҳ қилишга алоҳида эътибор қаратилиб, фарзандларимизнинг жаҳон андозалари даражасида замонавий билим, касб-хунарларни эгаллаши, маънан-ахлоқан, жисмонан етук инсонлар бўлиб улғайиши, ёш авлод қалбида Ватанга садоқат, фидойилик туйғуларини юксалтириш борасида Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегиясида “Жисмонан соғлом, руҳан ва ақлан ривожланган, мустақил фикрлайдиган, Ватанга содиқ, қатъий ҳаётий нуқтаи назарга эга ёшларни тарбиялаш” устувор вазифа этиб белгиланган. Мана шу устувор вазифаларни амалга оширишда мамлакатимизда мактабгача таълимни янада ривожлантириш, унинг самарали фаолият кўрсатишини таъминлашга қаратилган муҳим меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилинд.

Маълумки, мактабгача ёшдаги боланинг онгига сингдирилган билим ва маънавий қадриятлар унинг келгусидаги ҳаётини белгилаб бериши сабабли ўзаро ва оиладаги муносабатлар, яқин кишиларга ғамхўрлик қилиш, болалар тарбиясида миллий тарбия усуллари ва замонавий педагогларнинг илғор ютуқларидан самарали фойдаланиш, уйғун ривожланган бола шахсини шакллантиришда муҳим аҳамиятга эга. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев таъкидлаганидек, «Инсоният яратган бебаҳо маданият дурдоналари энг аввало ҳар қайси миллатнинг фольклор санъатида мужассам топгани ҳаммамизга яхши маълум. ... Фольклор санъати, таъбир жоиз бўлса, бу – инсониятнинг болалик кўшиғидир».

Мактабгача ёшдаги болаларни ватанпарвар, инсонпарвар, меҳнатсевар, маънан етук, ахлоқан юксак инсонлар бўлиб вояга етиши кўп жиҳатдан оилада ва мактабгача таълим ташкилотида уларга берилган мана шу болалик кўшиғи бўлган фольклор асарларидан таълим-тарбия тизимида самарали фойдаланишга боғлиқдир. Бу Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Маънавий-маърифий ишлар самардорлигини ошириш бўйича кўшимча чора-тадбирлар тўғрисида» 2019 йил 3 майдаги ПҚ-4307-сон қарори ижросини таъминлаш, шунингдек, ёшларни мустақил ҳаётга дунёқараши кенг, фаол фуқаролар этиб тарбиялаш мақсадида қабул қилинган «Узлуксиз маънавий тарбия концепцияси»да ҳам ўз аксини топган.

Концепциянинг бешинчи бобида айнан мактабгача таълим тизимида узлуксиз маънавий тарбияни амалга ошириш, бу даврдан бошлаб болаларда ижобий ҳуқ мотивларини, «Ўзбекистон — менинг Ватаним!» туйғусини шакллантириш, уларда давлат рамзларига ҳурмат ҳиссини

тарбиялаш, ўғил болаларда мардлик, шижоат, миллий ғурур, қатъият, тадбиркорлик, орият, қиз болаларда ибодат, ҳаё, қаноат, меҳнатсеварлик каби маънавий-ахлоқий фазилатларни шакллантиришда «Бола азиз, одобни ундан азиз» мавзuida эртақ, матал, афсона, достон, мақоллардан фойдаланиб, МТТ тарбиячи-педагоглари ва ота-оналар учун алоҳида услубий ишланмалар ишлаб чиқиш ва амалиётга татбиқ этиш бугунги куннинг муҳим вазифалари сифатида белгилаб берилди.

Ёш мактабгача таълим даври болаларига бериладиган маънавий-ахлоқий тарбия бевосита М.Кошғарий, У.Кайковус, А.Н.Форобий, ал-Хоразмий, Абу Али Ибн Сино, А.Навоий каби шарқ мутафаккирларимизнинг нодир асарларида келтирилган алла, эртақ, мақол, топишмоқларга ва халқ тилидан ёзиб олинган халқ оғзаки ижоди намуналари орқали сингдирилади.

Мактабгача таълим муассасасининг «Илк қадам» Давлат ўқув дастурида белгиланганидек, ўқув-тарбиявий жараённинг мақсади болаларда умумий асосий компетенциялар ва ривожланиш соҳалари компетенцияларини шакллантириш учун тегишли шароитлар яратишдан иборат. Мазкур ҳужжатда мактабгача ёшдаги (6-7 ёш) боланинг умумий муҳим 4та компетенцияси акс эттирилган: коммуникатив компетенция – мулоқот воситаларидан турли вазиятларда фойдалана билиш; ўйин компетенцияси – боланинг ўйин жараёни ва уни ташкил қилишда тажриба, билим ва кўникмалардан ижодий фойдаланиш, у ўқув-тарбиявий жараён учун асос ҳисобланади; ижтимоий компетенция – ҳаётий вазиятларда катталар ва тенгдошлари билан мулоқотда ахлоқ қоидалари ва меъёрларига риоя қилган ҳолда ўзини тутиш; билиш компетенцияси – атроф оламни онгли идрок қилиш ва олинган билим, кўникма, малака ва қадриятлардан ўқув ва амалий вазифаларни бажариш учун фойдаланиш.

Мактабгача ёшдаги болаларнинг ижтимоий компетенция – ҳаётий вазиятларда катталар ва тенгдошлари билан мулоқотда ахлоқ қоидалари ва меъёрларини болалар халқ оғзаки ижоди намуналари воситасида эгаллаб бориши тўғрисида қатъий хулосага келинган. Мактабгача давридан бошлаб болаларда юксак маънавий-ахлоқий фазилатларни шакллантириш кўп босқичли ва мураккаб жараён бўлиб, бу жараён технологик ёндошувни талаб қилади.

Мактабгача ёшдаги болаларни маънавий-ахлоқий тарбиялаш тизими Event-технологияси асосида такомиллаштирилди. Бу технологиянинг энг эътиборли томони шундаки, у воқеалар ривожиди болаларда дастлабки одоб-ахлоқ кўникмаларини,

Коммуникативлик, креатив фикрлаш, лидерлик сифатларини шакллантиришга хизмат қилади.

Мактабгача таълим ёшидаги болаларни маънавий-ахлоқий тарбиялашда, жамиятдаги воқеликлар билан уйғунлаштирган ҳолда интеграциялашган машғулотларини ташкил этиш, ҳар бир машғулотни ўзаро уйғунлик, узвийлик ва мужассамлашган ҳолда олиб бориш мактабгача таълим муассасалари дидактикасининг бош масаласидир.

Ўзбекистон Республикасининг “Илк ва мактабгача ёшдаги болалар ривожланишига қўйиладиган Давлат талаблари” нинг мақсади мамлакатда ўтказилаётган ижтимоий-иқтисодий ислохотларни, хорижий мамлакатлар илғор тажрибаси ҳамда илм-фан ютуқлари ва замонавий инфор­мацион коммуникатив технологияларни инобатга олган ҳолда мактабгача таълим тизимида маънан мукамал ва интеллектуал ривожланган шахсни тарбиялаш, вазифаси сифатида миллий, умуминсоний ва маънавий кадриятлар асосида болаларга таълим-тарбия бериш, ривожлантиришнинг самарали шакллари ва усулларини жорий этиш, таълим-тарбия жараёнига педагогик ва замонавий ахборот-коммуникация технологияларини тадбиқ этиш масалалари белгилаб қўйилган.

Мактабгача таълим ёшидаги болаларни маънавий-ахлоқий тарбиялаш муаммоси борасида фикр юритилар экан, аввало “Маънавият”, “Ахлоқ” ва тушунчаларига тўхталиш лозим.

Фалсафа, тарих, этнография, фольклор, адабиёт ва педагогика фанларида “маънавият-маънавий”, “Ахлоқ-ахлоқий” каби атамалари жуда кўп қўлланилади. Зеро, улар инсоннинг ҳаёт ва турмуш тарзини, жамиятнинг ривожланганлиги даражасини белгилаб беради. Шунинг учун дастлаб бу атамаларнинг фалсафий, педагогик маъно-мазмунини билиб олиш зарур.

Маънавият-руҳ (дил) нинг бевосита ва фаол таъсири остида рўй берадиган инсоннинг барча хатти-харакати, юриш-туриши, муомала муносабати, турли-туман ҳолати ва фаолиятнинг мажмуаси (йиғиндиси) дир [6].

Аввало шуни таъкидлаш лозимки, маънавият ўзининг мазмуни ва моҳиятига кўра интегратив соҳалар сирасига киради. Зеро, унинг таркибий компонентлари сифатида;

-биринчидан, ахлоқий меъёрлар эътироф этилди;

-иккинчидан, “Инсониятнинг фалсафий, ҳуқуқий, илмий, бадий, диний ва шу каби тасаввурлари ва тушунчалари мажмуи” [7] бўлганлиги боис ҳам кенг тармоқли, кенг қамровли, бир сўз билан айтганда интеграцион соҳа ҳисобланади.

Ўзбек маърифатпарвари Абдулла Авлоний маънавий-ахлоқий тарбияда болалар табиат ва жамият қонун-қоидаларини, табиат ҳодисаларини, уларнинг ўзаро узвийлигини билиш кераклиги, шундагина улар жамият ва халқ фаровонлиги учун хизмат қиладиган бўлиб етишишлари мум-

кинлиги ҳақида фикр билдиради.

Демак ана шу сифатларни мактабгача таълим ёшидаги болаларга мужассамлаштириб, яъни интеграциялаган ҳолда етказиш мактабгача таълим тизимининг долзарб муаммосидир.

Мактабгача таълим ёшидаги болаларни интеграл тарзда маънавий-ахлоқий тарбиясини ташкил этиш аниқ мақсадга қаратилган яхлит педагогик жараён бўлиб, ушбу жараёнда қуйидаги педагогик вазифалар ҳал қилинади:

Мактабгача таълим ёшидаги болаларга маънавий-ахлоқий меъёрлар ҳамда ахлоқий муносабатлар моҳияти ва уларнинг ижтимоий жамият ҳаётидаги аҳамияти тўғрисида маълумот берилади.

2.Мактабгача таълим ёшидаги болаларда маънавий-ахлоқий тушунчаларни эгаллашга бўлган эҳтиёжни юзага келтириш, маънавий-ахлоқий онгни қарор топтириш.

Мактабгача таълим ёшидаги болаларда ижобий мазмундаги маънавий-ахлоқий сифатлар (ватанпарварлик, меҳнатсеварлик, гўзалликни хис қилиш, гўзаллик яратишга интилиш, ростгўйлик, озодалик, орасталик, ўзаро дўстлик, ахиллик, ширинсўзлик, сахийлик, жасурлик ва ҳокозоларни) қарор топтириш.

4.Мактабгача таълим ёшидаги болаларда маънавий-ахлоқий мазмундаги хулқ-атвор, характер ва иродани шакллантириш.

5.Мактабгача таълим ёшидаги болаларда маънавий-ахлоқий маданиятни шакллантириш.

Ушбу вазифаларни амалга оширишда мактабгача таълим муассасаларидаги маънавий-маърифий ва тарбиявий муаммолар, мактабгача таълим ёшидаги болаларни интеграциялашган машғулотларда маънавий-ахлоқий тарбиялаш тизимида хизмат қилувчи ижобий омиллар билан бирга ундаги педагогик муаммоларни ҳам аниқлашга имкон беради.

Мактабгача таълим муассасаларида машғулотларни интеграциялаш орқали мактабгача ёшдаги болаларни маънавий-ахлоқий тарбиялашда қуйидаги педагогик муаммоларга дуч келиш мумкин:

-мактабгача таълим муассасаларида ўзига хос интеграл педагогик муҳит яратиш эҳтиёжи ва унга ташқи–ижтимоий стихияли таъсири;

-тарбиячиларни касбий компетентлиги, креативлиги ва касбий маҳоратини ошириш тизими олдида турувчи вазифалар ва ушбу вазифаларни ҳал этиш учун илмий-услубий ва дидактик таъминотнинг даражасининг етарли эмаслиги;

-тарбиячиларнинг Такомиллаштирилган “Болажон” таянч дастури ва “Илк қадам” давлат ўқув дастурларидан фойдаланишда машғулотлар мавзуларини интеграциялаш малакасига эга эмасликлари;

-мактабгача ёшдаги болаларни маънавий-ахлоқий тарбиялаш тизи-

мидаги интеграция (яхлитлик) ва дезинтеграция (бўлиниш, парчала-ниш) жараёнлари ўртасидаги зиддиятлар;

-мактабгача таълим муассасаларида таълим жараёнининг анъа-навий шакллари, методлари ва инновацион методларини жорий этиш ўртасидаги зиддиятларнинг мавжудлиги;

-мактабгача таълим муассасаларида маънавий-маърифий, тарбия жараёнининг ташкилий қисми, мазмуни ва тарбия жараёнини методи-каси ўртасидаги номувофиклар;

Юқоридаги педагогик муаммоларни ҳал этиш учун мактабгача таъ-лим муассасаларида интеграциялашган машғулотлардан фойдаланиш мақсадга мувофикдир, бунда:

мактабгача таълим муассасаларида интеграциялашган таълимни ташкил этишда гуруҳ тарбияланувчиларининг ёши ва билим савиясини ҳисобга олиш;

-интеграциялашган таълимга машғулотлар самарадорлигини оши-ришда ривожлантирувчи характерни шакллантирувчи восита сифатида қараш;

-барча тарбиявий тизимлар марказига бола шахсини қўйиш;

-тарбияга инсонпарвар ёндошув, умуминсоний қадриятларни шак-ллантириш;

-боланинг ижодий қобилиятларини, унинг индивидуаллигини ри-вожлантириш;

-индивидуал ва жамоавий тарбияни ҳисобга олиш;

Мухтасар айтганда, мактабгача таълим узлуксиз таълимнинг бошланғич қисми ҳисобланади. У боланинг соғлом ва ривожланган шахс бўлиб шаклланишини таъминлаб, ўқишга бўлган иштиёқини уйғотади, тизимли ўқитишга тайёрлаб боради. Шундай экан, бу тизим фаолиятини янада кучайтириш, мактабгача таълим муассасаларида ҳар томонлама қулай шарт-шароитлар яратиш, уларга мактабгача ёшдаги болаларни кенг жалб этиш фарзандларимизнинг баркамол ва етук шахс бўлиб шаклланишида муҳим ўрин тутади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг халқаро бахшичилик санъати фестивали очилишига бағишланган тантанали ма-росимдаги нутқи // Халқ сўзи. –Тошкент, 2019. 7 апрель. – № 68.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида» 2019 йил 3 майдаги ПҚ-4307-сон қарори. /Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 04.05.2019 й., 07/19/4307/3079-сон/.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2017—2021 yillarda

maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori. T.: 2016 yil 29 dekabr

O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni // Barkamol avlod - O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. – T.: "SHarq", 1998 yil.

Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalarni rivojlanishiga qo'yiladigan davlat talablari - T.: 2018 yil.

Takomillashtirilgan "Bolajon" tayanch dasturi. - T.: 2016 yil.

Safo Ochilov. Nezavisimost: duxovnost i osnovi vospitaniya. Dissertatsiya na soiskanie uchyonoy stepeni doktora pedagogichiskix nauk v forme nauchnogo doklada. T.: 1998, 34-betlar.